

մէջ չէի մտեր դաշտեր, ստակ և տուններ առնելու մտօք, որ ես վաճառական չէի: Ես հոն գացեր էի իրենց ըսելու, որ Աստուած մի է: Ո՛հմէջ սկսան պոռալ: Մենք քու Աստուածդ չենք ճանչնար:

Շարունակեցի: Ըսի իրենց որ աշխարհին վրայ ամէնքին, ըլլայ չինացի, ըլլայ եւրոպացի իրար եղբայր ենք, և պետք ենք մէկըմէկ սիրել վասնզի մէկ հօր և մէկ մօր զաւակներ ենք:

Զեմ գիտեր որչափ խօսեցայ: Գանկիս մէջ ալ եւս ժամանակի ճանաչողութիւն չէր մնացեր:

Երբ լռեցի, հեռուն կեցողները վերստին սկսան աղաղակել: Ի կրակ: Բայց մօտ զրտնառններէն շատերը սկսան փոփոխալ: Իմացաք, օտարականը մեզ եղբայր կոչեց, մենք զայն չենք կրնար սպաննել:

Երբ դեռ երկարայաւթեան մէջ էին, ձայն մը կրկնեց ծերուն ըսածները, Եկուր քեզ մանտալընէն տանիմ: Այս անգամուն խօսողը և ձեռքը դէպ ի ինձ երկնցնողը գէր և երիտասարդ ասն՝ մըն էր: Ես պատասխանեցի: Հոս սպաննենքէք զիս: Նա ձեռքս խելց և ինձ դէպ ի իրեն քաշելով. Եկուր, եկուր ըսաւ:

— — —

Ժողովուրդը շատախօսելով և ետեւէն ցերխ և ամէն տեսակ աղտողութիւն նետելով մեզ հետեւեցաւ: Քաղքին մէկ մասը ճեղքելով հասանք մինչեւ սեւ տան մը առջեւ: Առաջնորդս փոքր դուռ մը բացաւ ու միասին փոքր սենեակ մը մտանք: Նա իր ետեւէն խնամքով դուռը զոցեց:

Ես այն ծերուն ըրածէն, այդ խոշոր չինացիին խօսքերուն ալ՝ չէի հասաք ընծայեր: Իրեքն ապահով էի որ արաբափելի բան մը կար գլխուն գալիք: Ինչու՞ կ'ստես զիս — կը հարցունէի իրեն — ինչու՞ դահճեմ կ'ուզես ըլլալ: Նա առանց պատասխանելու գլուխը կը շարժէր:

Զեմ գիտեր որչափ ժամանակ վերջ դրան բաղխեցին: Գողգոթայով ստքի կանգնեցայ: Մեծղի չինացին բացաւ դուռը և լոյսին մէջ չինացի զինուորաց կարմիր զգեստները նշմարեցի: Ազատ էի:

Ձեռանք սպայն մը առաջնորդուած զինուորք զիս մէջտեղ առին և դէպ ի ասեան տարին: Միշտ սպառնական ժխորը մեզ միացաւ, բայց զինուորք անոնց ուսերուն խարազանի հաբուածներ տալով, ասիպեցին զանոնք մեզմէ հեռանալ: Ամենաշատ կրկնուող աղաղակը որ

իմ և յանչափ ուրախութիւն կը պատճառէր, ասի էր. Փախաւ, Փախաւ:

Մանաթերէն իմ անցազիրս առնել տուաւ և զիս իր ներկայութեանը ընդունեցաւ: Ես իրեն պատմեցի քաշած տանջանքներս և ըսի որ իմ ընկերս հայր Պօսպկենդղարայ դեռ պահ զոկին մէջ գոցուած մնացեր է:

Զինուորիները զացին զայն առնելու. « Բո—բա, բո—բա » — մի վառնաք — աղաղակելով:

Երկուքնիս միասին զատուարական նաւակ մը տարին. մնացած ճանապարհին համար իբր ուղեկից երկու զինուոր ունէինք, և միասին կը տանէինք ուսուսման տներու, փոխ — ուսուսման տներու հասցէին անթիւ նամակներ:

Այս կերպ հասանք ի Քանդոն: Այլ եւս ազատեր էինք: Գաղղիացի հիւպատը մեզ միջոցներ շնորհեց մինչեւ Հանկ—Գոնկ գալու, ուր կը սպասենք դարձեալ մեր տեղը վերադառնալու համար:

— Հարգ իմ — ըսի այն իտալացի չորս բարի լաւհամայններուն — այսօրուքն կը սկսիմ հաւատալ հրաշքներուն:

Թարգմ. Լ. ՌԱՍՏԵԼԵՆԿ
Ուս. Մ. Ռ. Վ.

ՅԻՐԱՊԱՊԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

GIORNALE ARCADICO — III, 26.

Pizzi I. — Արաքսեան կարծեցեալ յառաջագործութիւնը:

Հասարակաց սիսալ մ'է հաւատալը թէ միջին դարու մէջ արաբացիք գիտութեամբ զարգացած էին: Ինչպէս լաւ կը ցուցնէ Յօղուածագիրը, ճշմարիտ հրաշք մը պիտի ըլլար, մինչեւ այն ատեն յետմնաց, ամէն ուսմանց անարգօս ժողովրդեան մը մէջ, յանկարծակի այլքան գիտութեան ծաղկիլը: Ընդհակառակն՝ արաբաց կարծեցեալ յառաջագործութիւնը, յոյն — հռոմէական հին յառաջագործութիւնն է, որ Մեծին Աղեքսանդրի ժամանակներէն սկսեալ հոն մտադ գտաւ, և որ միջին դարու ասորական և պարսկական գիտութեանց հետ խառնուելով, վերահասարակ յարեալ արաբական գիտութեան

փոխուած, մինչդեռ արարացիք ուրիշ բան չէին ըրած, արդէն իսկ գիտութեամբ ծաղկեալ Պարսկաստանի եւ Ասորեստանի յառակիմութեան արգելք մ'ըլլաւ զատ:

TERRE SAINTE — XVII. 9.

J. Parisot Հետաքննական յօդուած մը Հրատարակած է Սարկաւագուհեաց վրայ (Diaconissa):

Սարկաւագուհին յունական եկեղեցւոյ մէջ կը կոչուի հի δίακονος, γύνη δίακονος, διακονισσα, չիթա. և ասորի եկեղեցւոյն մէջ մշտմշանդոյ: Մինչդեռ յոյն եկեղեցին սարկաւագուհեաց պաշտօնը կը սահմանափակէր, ասորական եկեղեցիքը՝ — արեւելեանն՝ նետարական եւ արեւմտեանն՝ յակոբիկ, — թողութիւն որ աւելի եւս ընդարձակուին: Օրինակի համար Նետարականաց մէջ, կանանց հազորութեան համար՝ սարկաւագուհիները կը ներկայացնէին սրբազործեալ նշխարը եւ սուրբ բաժակը, երբոր սարկաւագը ներկայ չըլլար: Կանանց ժողովներու մէջ իրենք կը կարգալին Ս. Գրքը. և զպիւր չեղած միջոց, իրենք կը պատրաստէին շահերը եւ խորանը կը յարգարէին: Սեւերոսի՝ Անտիոքայ հայրապետի եւ Յովհաննէս Դիլլայի (Չ. դար) կանոնագրութեան համեմատ, արբասուհիք՝ սարկաւագուհիներ էին, և որբազան պաշտօնէից (սարկաւագ, քահանայ) բացակայութեան միջոց, կրնային մտնել ի Սրբարան եւ հոն պաշտօնական ազօթը (ժամերկութիւն?) ընել, և ի հարկին՝ հազորակէ իրենց վանաց կուսանքն ու 5 տարեկանէ վար տղաքը:

COMMENTARIUS AUTHENTICUS քրիստ. հնախօս. միջազգ. Բ ժողովոյն. N. 5:

Morin G. Հիպպոլիտեայ Կանոնք:

Ըստ հեղինակին՝ այդ անուամբ ծանօթ հռչակաւոր հաւաքմունքն, նման է Ս. Դիոնիսիոս Աղեքսանդրացւոյ մէկ նամակին, զոր կը յիշէ Եսեբրիոս (H. E. VI. 46): Նա կը համարի թէ հաւաքման սեպհականութեամբ ծառայուի (պաշտօնական) բառն, յարաբերութիւն մը ցուցնէ, այդ փոքր ժողովածոյի բովանդակութեան հետ: Եւ յիշուի, Հիպպոլիտոսի անունը, Ս. Դիոնիսիոսի ա-

նուամբ ընծայուած թուականը եւ նոր կանոնաց՝ եղիպտական հրահանգաց հետ համաձայնութիւնը, առաջարկեալ նմանութեան նպաստաւոր տարրեր կ'երեւին: Այսու ուրեմն Հիպպոլիտեայ կոչուած կանոնները, իբր երեւելի յիշատակարան մը պիտի ձեռն եւ զիպտական նախնի եկեղեցւոյ հրահանգութեան:

ՆՈՅՆ. N. 4. էջ 136:

Mowat — Իչծս զրամագիտութեան մէջ. Խորհրդանշանն Իչծս հին քրիստոնէից կնիքներու մէջ, ըստ յանձնարարութեան կղեմայ Ալեքսանդրացւոյ. և իւր յարաբերութիւնը դասական Հոռոմայ մէջ եղած աղեքսանդրեան բազմամբն զաղթականութեան հետ: Հրեւոստոս Հեւր փոխանակ Հրեւոստոս Հեւոյն խառն գործածուած Ալեքսանդրոյ մէջ, Իչծս-ի աղեքսանդրեան ծագումը, իբրեւ պատմութիւն մը Դոմետիանոսի դէմ (96). ենթադրութեամբ՝ անոր Ս. Յովհ. առաքելոյ կամ իւր Աւիլիոս աշակերտին ընծայուին: Համեմատութիւն Աւգուստին արձանագրութեան հետ: Իչծս Հեւն նկատուած իբրեւ ստուերազիւր մը եւ բովանդակութիւն առաջելոց հանգանակին. — միութիւն Աստուծոյ, աստուածութիւն և մարդեղութիւն Քանին, մարդկային ցեղի փրկագործութիւն իւր արդեամբք եւ չարչարանք: — Հետաքննական յիշատակութիւն Իչծսի մէջ ծածկուած՝ Իդսոս Խրիստոս Θεον Υιου Σωτηρ բանաձեւի ծագման և զարգացման վերաբերեալ ուսումնասիրութեանց:

ՆՈՅՆ. էջ 141:

Labourer — Նետարական Գաղղկացւոյ պատմութեան երկու կարեւոր կէտերու վրայ:

Ա. — Մայքելեքաղի Մարութայ եպիսկոպոսին՝ վկայաբանութիւնք Սրբոց: — Աստեմանայ և Պեճնայի Հրատարակած աւորական վկայաբանութեանց հաւաքածոյն, արդի ձեւոյն մէջ՝ Մարութայի գործը չէ. ընդհակառակն՝ զանազան, իրարմէ անկախ հեղինակաց, որոնք սակայն մի եւ նոյն աղբիւրն ունին և որուն հետքերը կարելի է գտնել Սողոմոնոսի Թարգմանութեան մէջ:

Բ. — Նետարականութեան մտաւոր և Պարսկաստան. — Սիմոն Պէտ Արշամայ և

իւր հրատարակիչ՝ Առնեմանի վկայութեան համեմատ, կը կարծուի ընդհանրապէս որ այդ մուսթն տեղի ունեցած ըլլայ Մըքնայ Բարսումայ մետրապոլտին և իւր Եղեւսիոյ աշակերտակցաց ձեռքով (470—85): Բարսումայի կոիւնքը հաւատոյ դաւանութեանց վերաբերութիւն մը չունէին, ինչպէս նաեւ քաղղէական նետորականութիւնը, ոչինչ յարաբերութիւն չունի յԵփեսոս դատապարտուածին հետ: Ամէն բանէ աւելի կը կայանար այն՝ Թէոտորեոսի ուղղափառութեան վրայ, Սիւրիանոսի միաբնութեան հակառակ:

ECHOS D'ORIENT — III, 3.

Petit L. Բաղադրութիւն և օրհնութիւն Ս. Միւռոնի:

Միւռնի լատին եկեղեցին կը կազմէ զայն ձիթով և բալասանով, և նետորական եկեղեցին միայն ձիթով, արեւելեան միւս եկեղեցիք զանազան հոտաւէտ նիւթերով կը բաղադրեն — սովորութիւն մը որ շատ հին է. այնպէս որ միւռնի Ս. Օդոստինոս զրոյսի իւրը անուանափոխութեամբ մը *oleum* կը կոչէ, ժամանակակից յոյնը՝ նոյնպէս փոխանութեամբ կ'անուանէին զայն *ωρον*. Այս կը յիշեցնէ հրէից «օծութեան իւր»ը, որ շատ նիւթերով կը բաղադրուէր: (Հմտ. Ելք. I. 23—25): Հեղինակը յառաջ կը բերէ Ս. միւռոնը բաղադրելու համար գործածուած տարբերքը, ծանօթութիւն մը՝ զոր Ֆանար ծածուկ պահած, և միայն 50 օրինակ տրււած էր 1890ին: Բաղկացուցիչը 43 են, և յաւելլի իսկութիւնը 14:

REVUE DE L'ORIENT CHRÉTIEN. IV, 3: Parisot — Խաղողի օրհնութիւնը:

Եկեղեցական հին հրահանգաց համեմատ, հաւատացեալք եկեղեցւոյ կը նուիրեն «մամլոյ, անդի և հօտի» երախայրէքը (Սահմանադր. Առաք. VII, 20 — Վարդապ. XIII, 3, 4). յետոյ սահմանեցաւ որ այդպիսի նուէրք ծառային ժողովուրդաց ի նպաստ: Այս նուէրք խորանին վրայ կը դրուէին և կ'օրհնուէին. Առաք. Սահմանադր. երկրի ամէն բերոց, և մանաւանդ ցորենի, հին օրհնութեան ձեւը կ'ընծայեն (VIII, 40):

Շուտով սակայն արարողական նուիրումը վերածուեցաւ ցորենի և խոզորոյ միայն, բաց ի իւրոյ և խնկոյ՝ եկեղեցական պաշտամանց համար. ուրիշ պողոց նուիրաւորութիւնք ուղղակի եպիսկոպոսարան կը տարուէին: Նիկեոսիոսի, (Կ. Պողոսոյ հայրապետի, ԺԱ դարու մէջ), մէկ գրութեանէ կ'երեւի թէ այդպիսի նուէրքեր կ'ըլլային նաեւ այն նպատակաւ, որ նուիրատուք անկէ մաս մը յետոյ տուններին տանին, զանոնք իբր օրհնեալ իրեր գործածելու համար: — Արեւելեան զանազան ժողովուրդ օրհնելու համար. հայկական սակայն կը պակսի:

BYZANTINISCHE ZEITSCHRIFT, IX, 4.

Brooks E. W. Կոստանդինի՝ Իրենէի որդւոյն մահուան թուականը:

Հասարակաց կարծիք է, Շէշուսերի հետեւելով (*tesch. der bilderstuirm. Kaiser*, էջ 330 ծանօթ), թէ Կոստանդ. մեռած է Միւրայէ Բ. թագաւորութենէն քիչ առաջ, եթէ նաեւ կենդանի չէր երբ ուս զահ բարձրացաւ (820): Հեղինակը կը ցուցնէ թէ ի վկայութիւն բերուած բնագրերէ կրնայ այս միայն հաստատուիլ, որ նա մեռած է Լեւոն Ե. հայկազնի ժամանակ (813—20):

REVUE D'HISTOIRE ECCLÉSIASTIQUE, I, 1 և 2.

Ladeuze P.: Թուղթ Բառնբայ: Ժամանակագրական խնդիր. թղթոյն զանազան մասանց քննութեամբ՝ ուղղուած է ժամանակակիցութիւն մը հաստատուել: Թղթոյն ծագումը Աղեքսանդրիայէ է. մինչեւ ի Դ. դար միայն աղեքսանդրացւոց ծանօթ էր, որոնք և մեծ յարգ կու տային անոր: Թուղթը գրուած է 80 և 130 թուականաց մէջ, — «Այս աղեքսանդրեան հեղինակը արդեօք Բաղդէնոսէ յառաջ եղող Աղեքսանդրիոյ կրօնաւարացեալքէ (catecheti) մին չէր: Յաճախ իւր թուղթին մէջ կը գրէ որ չուզեր խօսիլ օճ *διδασκαλος*, ցուցնելով այսու՝ որ այդ անունը իրօք կը պատշաճէր իրեն: Արդ, Բ դարու մէջ... այս աղաղութը կը գործածուէր Աղեքսանդրիոյ եկեղեցւոյն մէջ կրօնաւարացեալք ներք նշանակելու համար»: Յօդուածագիրը

կը Համարի՝ թէ թուղթը նոյն ինքն Բան-
գէնոսի կրնայ ըլլալ:

ՆՈՅՆ. 1:

Funk F. X.: Սուտն իգնատիոս:

Ստոյն իգնատիոսի վրայ ուսումնասիրու-
թիւնը՝ որ ըստ օրէ աւելի կարեւորութիւն
մը կ'առնուն, անոր՝ Առաքելական Սահմա-
նադրութեանց Հետ ունեցած միշտ Հաստա-
տուն յարաբերութեանց պատճառաւ: Սա-
տիկ վիճաբանութեան նիւթ եղած է Ստոյն
իգնատիոսի կիսարիտեան ըլլալը: *Harnack*
է իւր աշակերտն *Amelungk, Zahn, Du-*
chesne կը պաշտպանեն որ նա Հականի-
կէական մը, կիսարիտեան մը, եւեթեան
մ'է: Ընդհակառակն յօդուածագիրը, որուն

կ'ընկերէ նաեւ *Lightfoot*, կը պաշտպանեն
թէ նիկէական մ'էր, մանաւանդ թէ աղո-
ղինարեան: Քննական վեճեր զանազան նը-
կատմամբը: Հեղինակը դիտել կու տայ որ
Սուտն իգնատիոս Երրորդութեան Համար
կ'ընէ յօդոս օրօնիս (*Phil. II, 4*) և Քրիս-
տոսի Համար տի փոսէ օրօնիս (*Phil. V, 2*),
որոնք զուտ նիկէական բացատրութիւններ
են. միւս կողմանէ՝ կը ժխտէ Քրիստոսի
մարդկային հոգին (*Phil. V. 2*) որ աղո-
ղինարեան վարդապետութիւն է: — Յօդու-
ածագիրը՝ դարձեալ իգնատիոսի վաւերական
թղթոց խանգարման մասին, կը ժխտէ որ
անոնց թուականն Հաստատուած 345—50ը
ըլլայ, ինչպէս կ'ուզեն *Harnack* և *Ame-*
lungk:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ի Մ Ք Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԵՐԵՄԵԱՆ 4. Մ. — Գրական ծանոթանքներ . 433

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ք

ԱՆԻՇԱՆ 4. Ղ. Մ. — Աղջալոյս և Արեւելք լու-
սաւորութեամբ չայոց 438

ԵՐԵՄ. 4. Մ. — Համը և իրեց խորագրա-
նութիւնը 441

Ե. Ն. Ա. — Նարեկացիի և Նարեկը 443

Ի Նիմշ Ս. Գր. Նարեկացոյ 449

ԵՐՄՈՆԻ Ջ. — Ջոմաղատական ուսումն. Ս.
Գրոց չայկ. Թարգ. վրայ: Թրգմ. ՍԱ.
ԳՐԱՆ 4. Մ. 451

ՋԵՐՄԴ. ՅՈՂՎ. — Պատմական քերականու-
թիւն Կիլիկիոյ չայոքեմի. Թարգմ. 4. Յ.
ԱՆԳԵՐԵԱՆ 454

Յ. ՖԵՏԵՐ. — Մոմացորդաց Գրոց Մորապիւս
քմագիր մը 458

Գ. Ա. Մ. Պ. — Լուսաբանութիւն խաղից և եր-
գեցողութիւն շարականաց 460

ՍԱԳԻՆԵԱՆ 4. Բ. — Դաթիկիոսութիւն չայոց. 464

Ա Ր Դ Ի Գ Ր Ա Գ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ԱԼՊՈՏԱՅԵԱՆ Ա. — Գլուխամասիրութիւն Սըր-
բուի Տիւսարի 466

Խմ մահը 476

ՇՈՂՐԵԱՆ Մ. — Զարմայր Մեթեմաց 476

ԵՐԵՄԵԱՆ 4. Մ. — Հագնիւ Հագնիւից. —

Բաժնաւոր. — Bessarione. — Համդէս Ամ-
սորիայ. — Մասիս 478

ԳՐԻՍԻՆԱԿԱՆ. — Իւլիանկա — 4. Մ. ԵՐԵՄ:
— Համալսարան — 4. Ն. ՏԻՐԱՅՈՒՆԱՆ:
— Տղոց կրթագիտութիւնը — Մ. Գ: —

Աղբար ծերութիւն — 4. Մ. ԵՐԵՄ. — Նիւթ
— 2. Օ. 482

Բ. Բ. — Գեղեցկագիտութիւն 489

ԲԱՅԱՆԱԿԱՆԱԿԱՆ. — Թրգմ. 4. ԱՐՄԵՆ
ՂԱՅԻԿԱՆԱՆ.

Լ. ՊԵՆՏՈՒԿ. — Որբիկները 495

Որբուհի — Ժողովրդ. երգ Պոսեմներու . 495

Ա. ՍՈՒՄԷ. — Խշուտ աղիկը 496

Ն Ո Ր Կ Ե Ա Ն Ք

ՏԷ ԱՄԻՁԻՍ. — Իտալական մատիւնագրու-
թեան էջեր. — Գիրք մը շարագրելու ժա-
մանակ: Թարգմ. Բ. ՊԱՅԱՐԵԱՆ 497

ՏԻՐԱՅՈՒՆԱՆ 4. Ն. — Գիտութիւն և գիւտ . 502

ԵՐԵՄ. 4. Մ. — Ազգայնա քրոնիկ. — Համ-
շիւն — Մարմաւան Եպիսկ. — Բիւրակմ.

— Թրքաւայ վարժարաններ. — Մշակ. —
Բիւզանդիոն և Մամաւարեան վարժարան.

— Արտասանման մասնաւոր. — Նոր-Օր. —
Ս. Պարթեւիս — Ամբողք լրագրութիւնը.

— Նոր ժողովարաններ 512

ՔԱՂԱՅԱԿԱՆ ԱՆԵՆԱՐԻԱ. — Զիմական
խմորը — Զիմաստանի ծերկայ վիճակի
— Թրգմ. 4. ԲԱՍՏԱՆԱՆ 517

Ներուական մասնաւոր 525